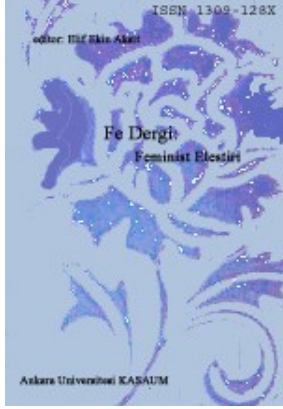

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 4, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Alanda Bir Kadın
Hatice Şule Oğuz

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 15 Haziran 2012

Bu makaleyi alıntılanmak için: Hatice Şule Oğuz, "Alanda Bir Kadın," *Fe Dergi* 4, sayı 1 (2012), 64-78.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/7_6.html

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Alanda Bir Kadın

Hatice Şule Oğuz*

Bu makalede, “Bir Kültürlerarası Karşılaşma Durumu Olarak Zorunlu Göç: Yerel Olanın Yabancı Algısı; Türkiye’deki Sığınmacılar Örneği” başlıklı doktora tezimin alan araştırmasında feminist bir kadın araştırmacı olarak yaşadığım ikilemleri anlatmayı amaçlıyorum. Temmuz- Aralık 2011 tarihleri arasında Gaziantep’te yürüttüğüm alan araştırmamda anlamaya çalıştığım sadece araştırma sorularım değil, benim bir alan araştırmasını nasıl yürüttüğüm; bir gözüm hep kendime bakıyordu. İçimdeki pozitivistle yüzleşmek zorunda kalmak beni çelişkiye düşürüyordu ve aklımdaki soru, feminist metodolojinin sadece kadın çalışmalarına mı ait olduğuydu. Tüm bu çelişkilerle ilgili dertleşmek, araştırmacının toplumsal cinsiyetini analitik bir öge olarak göz önünde bulunduran bir metodoloji tartışmasına eklenilebilir mi? Öz düşünümsele olan bu makalede, bir kadın olarak alanı nasıl deneyimlediğimi paylaşmak istiyorum.

Anahtar kelimeler: Feminist metodoloji, deneyimi anlamak, içerlikli / dışarılıklı, hiyerarşi, derinlemesine görüşme.

A Woman in the Field

In this article, I aim to narrate the dilemmas that I experienced as a feminist female researcher in the field research of my PhD thesis in the name of “Forced Migration as an Intercultural Encounting Situation: The Foreign Perception of the Local; Example of Asylum Seekers in Turkey”. In my field research that I carried out in Gaziantep between July – December 2011, I tried to understand not only my research questions but also how I carried out a field work; I was always keeping an eye on me. Having to face the positivist in me, was entrapping me into contradicting myself and the question in my mind was whether the feminist methodology belongs only to the women studies. May pouring out the grievances about all these issues be articulated to a methodological discussion which consider the gender of the researcher as an analytical component? In this self-reflexive article, I would like to share how I experienced the field, as a woman.

Keywords: Feminist methodology, understanding experience,, insider / outsider, hierarchy, in-depth interviewing.

Giriş

“Sahada feminist ikilemler, ... içimizi kemirirler, bütünlüğümüze, çalışmamıza ve kimi zaman projelerimizin varlık nedenine meydan okurlar.”¹

Doktora tezimi yazıyorum. Sıklıkla aklıma gelen “eğer şimdi tez yazmak zorunda olmasam ne kadar güzel bir hayatım olurdu” düşüncesine ve zaman zaman yıldırıcı bunalımlara ev sahipliği yapan doktora tezi sürecinde tezime bir bölüm hazırlamak yerine bu yazıyı yazmayı tercih etmemin pragmatik bir nedeni var. Feminist bir kadın akademisyen olarak tezim için yürüttüğüm alan araştırmamın eğrilerini doğrularını ortaya dökülebilmek.

Kendi alan deneyimimi anlamaya çalışacağım bu yazıda, cevabını aradığım soru, “feminist teoriye dayanarak, kadınların deneyimlerini, toplumsal olarak yüz yüze oldukları eşitsizlikleri, bunların yaşamlarını nasıl etkilediğini ve biçimlendirdiğini anlamak için bir araç”² olan feminist yöntemin, sadece konusu kadın / toplumsal cinsiyet olan araştırmalar için mi bir şey söylediği ve yapılan araştırmalarda araştırmacının toplumsal

* Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi.

cinsiyetini analitik bir öge olarak ne derece göz önünde tuttuğu? Feminist yöntem bağlamında, bir kadın olarak alanı deneyimlemekle ilgili daha çok konuşabilmeyi ve bu konu üzerine düşünmeyi değerli buluyorum.

Hâlâ devam etmekte olan tez çalışmamda, Türkiye'deki sığınmacılara, haklarında çıkacak kararı bekleme sürecinde gündelik hayatlarında kendi kültürlerini yaşama olanaklarının hem yasal düzeyde hem de sığınılan ülkenin vatandaşı olarak yerel halk tarafından ne ölçüde tanındığı ve özellikle ev sahibi toplumun yabancı algısının bu sürece nasıl eklenildiğini anlamaya çalışıyorum.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), son derece sorunlu olan sığınmacılık sürecinde sığınmacıların ihtiyaçlarının “güçlendirilmiş psikolojik var olma hissi, ekonomik destek ve bağımsızlık, arttırılmış hayatlarını kontrol ve yönlendirme gücü, kültür, dil ve dinin devamı ve ev sahibi olan toplum ile iletişim”³ olduğunu ortaya koyar. Sığınmacıların toplumdaki beklentilerini karşılayabilecekleri koşulların oluşması ve sığınma sürecini sığındıkları ülkedeki gündelik hayatlarında nasıl deneyimleyeceklerinin, hem ev sahibi ülkedeki konuya ilişkin yasal düzenlemelere hem de ev sahibi kültürün üyesi olan yerelin yabancı algısına bağlıdır.

Göç eden kişilerin statülerinin *yabancı* olarak tanımlanması ve bu tanımın içeriği, devletlerin *vatandaş* tanımına dayanır ve bu tanım genellikle kültür ve çoğunlukta olan etnik grubun çıkarları bileşenleriyle çerçevesindedir. *Vatandaş* tanımın bu bileşenlerden oluşması onu hakim ulus kavramına bağlı kılar. Yerelin kendi grup özelliklerini sahiplenmesi, -bu grubun bir devletin vatandaşı olma bağlamında oluşmuş olması dolayısıyla-, milliyetçilikle tezahürünü bulabilmektedir. Ancak bu milliyetçilik zaman zaman büyük milliyetçilik anlatısı çevresinde örgütlenebiliyor olsa da genellikle şiddeti düşük, sıradan insanın sıradan milliyetçiliği şeklinde dolaşmaktadır. Bir strateji olarak devletin milliyetçilik ideolojisi, gündelik hayat içerisinde her zaman her yerde var olan, bu nedenle de görünürlüğü azalan, gündelik hayat pratikleri içerisinde doğallaşan bir hal almaktadır. Billig'in⁴ kavramsallaştırmasıyla “banal milliyetçilik”, sıradan insanın, hayatın akışı içerisinde bilmezden gelebileceği (geldiği), ontolojik olarak orada olduğunu bildiği ama *hatırlamak* zorunda olmadığı dolayısıyla yokmuş gibi davranabildiği ve *ötekine* ait abartılı tepkiler olarak yorumladığı, bir strateji olarak milliyetçiliğin gündelik hayattaki pratikleniş halidir. Devletlerin vatandaşlık ve kültürel aidiyet arasında kurdukları milliyetçi ilişki göçmenleri marjinal ve dezavantajlı bir konuma yerleştirmekle birlikte onlara karşı ayrımcı politikalar uygulanmasının da temelini oluşturabilmektedir.

Kültürlerarası bir karşılaşma durumu olarak ele aldığım zorunlu göçün öznelinin yabancı olarak tanımlanması nedeniyle ev sahibi kültürün üyelerini “vatandaş” olarak değil de “yerel” olarak kavramlaştırmayı tercih ettim. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşmeyle birlikte *yerelliğe* yapılan vurgu kimlik inşasının sac ayaklarından biri haline geldi. Bir devletin vatandaşı olarak, kişinin kendisini tanımlaması, saflaşmayı / saf olmayı çağırabilmekte ve devletin jeopolitik ve kültürel sınırlarının ötesinden gelenin *yabancı* olarak görünürlüğü artırdı. Özellikle 11 Eylül olaylarından sonra, sınırın ötesinden beklenen tehdit algısının oluşturulması, *yabancı* ve *tekinsizlik* arasında neredeyse bir neden-sonuç ilişkisi kurulmasına yol açtı. Kültürel heterojenliğe sahip olan sığınmacıların, homojen bir kültürel gruplaşmasına yabancı kavramının içine kapatılması ve bu bağlamda belirsiz ve tekinsiz olarak işaret edilmesi, beni, ev sahibi kültürün üyelerini basitçe vatandaş olarak tanımlamaktan alıkoydu. Çalışmamda gündelik hayattaki karşılaşmalar üzerine kafa yordüğüm için yerel kavramının tanıdık ve alışıldık olanı, hatta rutini çağrıştırmayı, bu kavramı kullanmayı tercih etmemen neden oldu.

Marjinalleştirilmiş, dezavantajlı olarak konumlandırılmış olan sığınmacılara ve sığınmacılarla birlikte yaşayan, çalışan yerelin yabancı algısına ilişkin sorularla, gündelik hayat ölçeğinde ve kültürlerarasılık bağlamında insanların deneyimlerini anlamaya çalışırken kendi yerelliğimi, toplumsal cinsiyetimi ve feministliğimi de sorguladım. Bu nedenle, benim ürettiğim alan deneyimi, öz düşünümsel bir pratiğe dayandı.

Bu yazıyı üç şerhle yazdığımı bir an önce belirtmek isterim. Birinci şerhim feminist olduğumu söylememle ilgili. Bu şerhi koymamın iki nedeni var; öncelikle feminist bir kadın *olmanın* sürekli sınanan bir şey olduğunu ve tamamlanabilir bir şey olmadığını düşünüyorum. İkinci neden ise, kişiye feministliği, bu oluşun ancak belirli bir aşamasından sonra ve başkaları tarafından mı teslim edilir acaba kaygısına sahip olmam. Bir yandan bu kaygımı yersiz bulurken bir yandan da tamamlanmayan feministliğim tarafından beslenen kaygımı taşımaya devam ediyorum. Bu nedenle de feminist olduğumu her söylediğimde, karşımdakine, “senin gibi feminist olur mu?” deme hakkını baştan teslim ettim. Feministliğimle ilgili mahcubiyetim hakkında daha uzun konuşmak isterim ama bu başlı başına başka bir yazının konusu olsun.

Yazıya dair ikinci şerhim de çalışmamı feminist bir çalışma olarak kurmamış olmamla ilgili. Sığınmacılık deneyimini kültürlerarasılık bağlamında ve gündelik hayat ölçeğinde anlamaya çalıştığım araştırmam sadece kadınlara odaklanmıyor. Bu nedenle araştırmam bir kadın çalışması değil. Bunun yanı sıra alan araştırmamı tasarlarken ve araştırmayı yürütürken zihnimdeki tartışmanın kavramları feminist yöntemin kavramlarıydı. İddiası feminist bir çalışma olmak değildi; ancak, benim kim olduğum çalışmanın izlediğini belirledi. Çünkü, “[f]eminizm basitçe bir perspektif, bakış açısı, hatta bunların yanı sıra bir epistemoloji, bilmenin bir yolu değildir. Aynı zamanda bir ontoloji ve dünyada var olma tarzıdır.”⁵ Üçüncü şerhim ise, henüz doktorasını almamış biri olarak akademisyen olduğumu söylemek için erken olduğunu düşünmem. Ne de olsa eril hiyerarşik yapısıyla akademi, doktorasını almayana pek kıymet vermez. Ama bu da başka bir yazının konusu olabilir ancak.

Alana hazırlanırken

Dünyada var olma biçimi olarak feminizm, hiç bitmeyen bir mücadeleyi gerektiriyor. Mücadelenin zeminini sadece kişinin içinde bulunduğu bağlamın cinsiyetçi inşası oluşturmuyor üstelik. İçinde eyleyen özne olageldiğimiz toplumsal ilişkiler ve bütün bir eğitim süreci dolayısıyla edindiğimiz ve “öğrenilmiş çaresizlik” olarak da tanımlanabilecek olan “içimizdeki pozitivist”le hesaplaşma hali de bu mücadele zemininin yapı taşlarından. Neden-sonuç ilişkileriyle düşünmeye alışkın bir zihni, kontrol ve hükmedici bir bilme çabasından alanla etkileşimli bir anlama sürecine evriltmek çaba gerektiriyor.

Alan araştırmamı planlamak, birden fazla değişkenin türlü kombinasyonlarını göz önünde tutmaya çalışarak bir seri karar vermeme gerektirdi.⁶ Araştırmanın yöntem ve tekniklerini en ince ayrıntısına kadar planlamak, hem araştırma hem de alanın öznelere açısından tercih edilir bir seçenek değil. Tam yapılandırılmış bir araştırma, araştırmacının daha alana gitmeden bir çok şeyi öngörebileceğine hatta bilebileceğine olan yersiz özgüveni olarak da okunabilir. Ayrıca, Gökçe B. Tüzel’in “Feminist Bir Doktora Tezi Yazmak” adlı yazısında kendi alan deneyimini paylaşırken aktardığı gibi; “... anlamaya çalıştığım toplumsal gerçekliğe dair deneyimleri, literatürün bana öğrettikleri ile belirlenmiş sınırlar içinde değil, kendi bütünlüğü içinde görebilmek gerekir.”⁷ Diğer yandan da alanın serendipçesini⁸ beslediğini düşündüğüm belirsizlikle baş etmek pek kolay değil; en azından benim açımdan oldukça zor oldu. Kümbetoğlu, “[o]lması gereken dozun, araştırmacının kendi konumu, sosyal gerçekliği anlama çabasına verdiği önem, etik sorumlulukların farkındalığı, kullandığı veri oluşturma tekniklerinin yaratabileceği risk ve yararların farkındalığı ile korunabileceği”ni⁹ söyler.

Olması gereken dozu koruyabilmek için ya araştırmasına mesafelenebilen, serinkanlı, rasyonel araştırmacılar olmak gerek ya da tüm bu bağlamsal koşulları bir arada göz önünde tutabilen, pozitivistinden muaf, “kurtulmuş” araştırmacılar. En doğru kararı vermeye çalışırken aslında beni bir “en doğru”nun peşine düşüren birtakım pozitivist kaygıladı:

“Epey basitleştirilmiş bir ifadeyle, pozitivist bilim, değerden arınmış nesnellik kabulüne dayanır; bilimci ya da sosyal bilimci ‘olguları’ ya da ‘hakikati’ arar ve ortaya çıkarırken değerden arınmış bir nesnellik takınabilir, takınması gerekir ve takınmalıdır. Araştırmanın başkaları tarafından tamamıyla tekrar edilebilir olması gerekir ve tüm bu girişimin, evrensel hakikatler hakkındaki

bilgimizi artırdığı düşünülür. Bu bilim yaklaşımı, araştırmacı ile araştırılan arasında mesafe ve katılımsızlık yaratır ve teşvik eder; ve araştırmacının, öznelinin hayatını ve anlamlarını nesnel olarak görebileceğini, yargılayabileceğini ve yorumlayabileceğini varsayar.¹⁰

Her ne kadar pozitivistimin “evrensel hakikatler” iddiasını tereddütsüz reddediyor olsam da alanı planlarken temsil kaygısından muaf olamadım. “[E]rkek, beyaz, heteroseksüel ve orta sınıf bir sosyal bilim, yine de evrensellik iddiası ile ortaya çıkabilmektedir. Ancak bu kurgu onu bilimsel kılmaktan çok çizginin öbür tarafına, ideolojiye yaklaştırır.”¹¹ Gündelik hayat ölçeğinde, sığınmacılarla yerel arasındaki kültürlerarası karşılaşmaları anlamaya çalıştığım araştırmamda bu karşılaşmaların karakterini etkileyeceğini ön gördüğüm tüm değişkenleri araştırmaya dâhil etmeye çalıştım. Bu durumda birden fazla şehirde araştırmayı yürütmem gerekiyordu; ancak, gündelik hayattaki karşılaşmaların peşine düşerken kullanacağım teknikler, katılımlı gözlem ve derinlemesine görüşmeler olacaktı. Doktora tezinin, özellikle zamansal olmak üzere, sınırlılıkları içerisinde bu iki tekniği kullanmama olanak sağlayacak sürelerde, birden fazla şehirde araştırmayı yürütmem imkânsızlaştı.¹² Bir süre sonra kısır döngüye dönüşen temsil kaygısını atmam için ya başka birilerinin beni uyarması ya da kendi kendime telkinde bulunmam gerekiyordu. Temsil kaygımın kaynağını bir süre sonra fark edebildim: alan seçimimdeki gerekçelerimi tez izleme komitemdeki ve ileride tez savunmamda bulunacak olan hocalarıma kabul ettirebilir miyim; daha açık ifade etmek gerekirse, doktoramı alabilir miyim sorusu:

“İkili sadakatla uğraştırıldığımız, bir gerçektir. Bir yandan, akademik disiplinlerimize ve kurumlarımıza karşı yükümlüyüz, eğer akademi üzerinde herhangi bir etki yapacaksa, bunların içerisinde başarılı olmalıyız (ve bu kendi başına, tam da bu disiplinleri ve kurumları dönüştürmeye yol açan projemizin bir parçası olarak, bizi bir sürü çelişki ile yükler). Öte yandan, eğer feminizmi ciddiye alıyorsak, o da bize dönüştürücü bir politika uygulatır. Bir başka deyişle çoğumuz, bize ekmek veren eli ısırarak istemez; fakat bu eli öpmek de istemeyiz.”¹³

Bu sürecin sıkıntısını, benim açımdan azaltan, araştırma sorularım oldu. Zorunlu göçün sığınmacılık deneyimine ve sığınmacılarla yerelin karşılaşmalarına ilişkin merak ettiğim soruları sorabildiğimde alanı planlamak daha kolay oldu. Araştırma sorularımın ilk haliyle son hali arasında gözle görünür farklar vardı. Akademinin eril dili, o kadar her yerde ve dolayısıyla kolay ulaşılır durumda ki; sorularımın¹⁴ ilk halleri neden-sonuç ilişkilerini ve etkiyi bulmaya çalışan sorulardı. Hekman, dildeki eril tahakküme biraz daha yakından bakıldığında erkeğin rasyonel kadının irrasyonelle ilişkilendirilmesini görmemizin mümkün olduğunu söyler.¹⁵ Son derece rasyonel olması beklenen akademik bir çalışma için ortaya koymaya çalıştığım soruların ilk halleriyle birlikte alanı düşündüğümde, toplam 6 ay içinde birden fazla ilde araştırmamı yürütebileceğime (temsil kaygımın dürtüsüyle) zaman zaman kani oluyordum. Sorularla biraz daha uğraştıkça, alan da ortaya çıkmaya başladı; Gaziantep’te 6 ay kalarak, EskiGarajlar’da hem sığınmacılarla hem de yerelle birlikte informal görüşme, derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlem tekniklerini kullanacağım bir araştırma yürütecektim.

Alanda

Genel olarak zorunlu göç, daha özeldense sığınmacılık, son derece zor, travmatik bir deneyim. Birleşmiş Milletler’in 1951 Cenevre Sözleşmesine göre yaptığı tanımla mülteci, “ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi” dir.¹⁶ Sığınmacılar ise; ülkesindeki zulüm ve sıkıntılardan kaçarak üçüncü bir ülkeye gitmek üzere göç ettiği ülkeye sığınan ve o ülkede belli bir süre kalan kişilerdir. Sığınmacılığı daha özeldense zor bir deneyim yapan, bekleme sürecinin yoğun bir belirsizlikle yüklenmiş olması. Alana hazırlanırken çok da ayırdına varamadığım ama alanda yüzleşmem gereken ilk zorluklardan biri deneyimin biricikliğini kavramam oldu.

“Eğer kimlik bize verilen bir şeyden ziyade bizim ürettiğimiz bir şeyse deneyim de basitçe başımıza gelen bir şeyden ziyade bizim ürettiğimiz bir şey olabilir. ... Deneyim, diğer

insanlarla ve şeylerle karşılaşmalarımız esnasında yaptığımız ve hissettiğimiz bir şeydir. Deneyim, temelinde ilişkisel bir kavramdır; çünkü diğer insanlar, şeyler veya gerçek ya da sanal birtakım eylemliliklerle ilişki içinde ortaya çıkar.”¹⁷

Teorik olarak deneyimin biricikliğini teslim etmekle pratikte bu biricikliği kavramak arasındaki farkı anlayabilmem için alana gitmem gerekti; çünkü bu sefer deneyimlere ilişkin bir şey söylemeye çalışıyordum. Büyük bileşenleri olan ve sıklıkla travmatik bir hâl alan deneyimlerin, gündelik hayat içerisinde, sığınmacılarla yerelin karşılaşmaları açısından tezahürünü görmeye ve anlamaya çalışmak sınıflandırmalarla, benzerliklerle düşünmeyi olanaksızlaştırdı.

“[K]avramsal yaklaşım, araştırmanın genel çerçevesini oluştururken, hangi kavramlar arası ilişkilere bakılacağına bağlı olarak araştırmanın odak noktalarını belirlemede ve araştırmacıların, görüşülenlerin dünyasını kendi açılarından anlamaya çalışırken nelere ağırlık verilmesinin doğru olacağına dair seçimleri etkilemektedir. Araştırmacının dünya görüşü, onun insan ilişkilerine nasıl yaklaşacağına, sosyal aktörünü nasıl konumlandıracağına, görüştüğü kişilerin sosyal dünyada olup bitenlere yüklediği anlamı ne ölçüde kavramak niyetinde olduğunu belirler. Araştırmacının görüşülen kişilere karşı konumunu ve buna bağlı olarak da tutum ve davranışlarını ortaya çıkaran, kendisinin sosyal dünyayı nasıl kavradığıdır.”¹⁸

Anlayabilir miyim?

Bilginin nasıl üreteceği sorusu kadar bilgiyi kimin ürettiği de önemli bir soru. Bilen, bazen sadece “S, p’yi biliyor” önermesindeki S’nin yerini tutuyor. Bu önermenin epistemolojik analizinde eğilim p’yi bilebilmeye, hangi koşullar altında bilginin meşruluğunun iddia edilebileceğine odaklanıyor. Eğer S’nin kim olduğu mevzu edilecekse bunu S’nin karakterine ya da doğasına özgü olan bazı şeylerin kişinin / bileninin iddia ettiği bilginin geçerliliği üzerinde etkili olabileceği takip etmeli: S’nin benliğinin, bilginin iddia edilmesini olanaklı kılan koşullar üzerinde etkisi olacaktır.¹⁹ Bilen S, sadece araştırmacıyı değil aynı zamanda bilgiyi birlikte ürettiğimiz alanın öznelere de işaret ettiğinden, çoğul S’nin benliği üzerine düşünmek karmaşık bir çabadır.

Alana herhangi bir tanışıklık ilişkisiyle girmeyi tercih etmedim; çünkü, girdiğim alanda farklı kültürel ardalardan olan insanlar vardı. Alanın öznelere Afganistan, İran ve Irak’tan gelene sığınmacılar, ağırlıklı olarak Kilis olmak üzere civar yerleşimlerden göç etmiş olan ve Gaziantep’li yerel halktı. Herhangi bir kültürel gruptan bir tanışıklıkla alana girmek, diğer kültürel gruplarla kuracağım ilişkiyi olumsuz yönde etkileyebilirdi. Bu nedenle, herhangi bir tanışıklık ilişkisi gerektirmeyen kamusal bir mekân olduğu için, alanda ilk gittiğim yer İran Pasajı oldu. Sığınmacıların ve yerelin yaşadığı mahallede bulunan bu pasajda İran’dan Suriye’ye giderken uğrayıp alışveriş yapan İranlılara satış yapıyordu. Otuza yakın kıyafet mağazasının bulunduğu pasajda sığınmacı ve yerel erkekler birlikte çalışıyorlardı. S’nin bileşenleri, benim çalışmam bağlamında, Gaziantep’te doğmuş ve büyümüş ama artık orada yaşamayan, Ankara’dan gelen kadın araştırmacı, Afganistan, İran ve Irak’tan gelmiş erkek sığınmacılar ve çoğunluğu Kilis’ten göç etmiş, Kürt erkek yerellerden oluştu.²⁰ Kuracağım tanışıklıkların yeni insanlarla ilişki kurmama yol açacağını, başka bir deyişle kartopu tekniğiyle ilişkiler kurabileceğimi düşünüyordum ama, istisnai durumlar olsa da, insanlar beni yeni insanlarla tanıştırmaya, evlerine davet etmeye yanaşmadılar.²¹ Pasaja gidip gelirken mahallede dolaşmaya da özen gösteriyordum, mümkün olduğunca görünür olmaya çalışıyordum. Tanışmadığım insanların, bana bakışlarından, beni merak ettiklerini belki biraz da benden rahatsız olduklarını anladım. Pasajda sık sık sohbet ettiğimiz Metin Bey’in mağazasına gittim. Galiba insanlar beni merak ediyorlar, size hiç soruyorlar mı benim hakkımda bir şeyler, dedim. İstedikim tanıştığım insanların diğerlerine de benden bahsetmesiydi ama Metin Bey beklemediğim bir tepki verdi; yumruğunu masaya vurarak, “seni bize sormaya kimse cesaret edemez”, dedi. Hemşehrileri ama daha çok da kadın olduğum için beni sahipleniyorlardı, diğer insanlardan sakınarak. Belki de erkek olsaydım daha rahat olurdu dediğimde de erkek olsaydım şimdiye kadar çoktan dayak yemiş olacağımı söyledi. Kadın olduğum için alandaki varlığıma erkekler tarafından göz yumuluyordu.

Bu nedenlerle, alandaki ilk bir ayımı İnan Pasajı'nda geçirdim ve kimlerin referansıya nerelere girebileceğimi, kimlerle tanışabileceğimi öğrendim. Bir yandan araştırmama dair bilgi üretirken bir yandan da araştırmayı yürütebilmem için gerekli olan deneyimi üretmeye çalıştım.

“Çok parçalı olması sebebiyle, kısmen problemleri bir alanı işaret eden ‘feminist epistemoloji’nin temelinde bilginin cinsiyetlendirilmesi vardır. Bu alan problematiktir, çünkü felsefede ‘insan’ın cinsiyeti sorgulanmadığı için, insana ait bilginin cinsiyetsiz olduğu düşünülüyordu. Fakat ‘feminist’ epistemoloji, bilginin tarafsız değil, ‘bağlamsal’ olduğunun altını çizmekte; evrensel bilginin ve bilgi sınırlarının olmayacağını, bilginin bilenin statüsünden bağımsız olmayacağını bilmektedirler.”²²

Pozitivizmin sınıflandırmalara, evrenselleştirmelere ve cinsiyet körlüğüne izin veren konforlu alanını reddettikten sonra bilginin üretiminin bağlamsallığını doğru okuyup okuyamayacağıma dair endişelerim oldu; hâlâ var. Bunu başarabilsem bile, bir kez daha, üretilen bu bilginin meşruiyetini layıkıyla savunup savunamayacağımı endişesini taşıyorum. Çünkü, feminist bakış açısıyla, bağlamsallığı göz önünde tutarak bilgi üretirken bir yandan da “hâkim bilimsel-teorik modellerin yaklaşım ve hâkimiyetine karşı çıkış ve meşru kabul edilene eleştirel bir yaklaşım söz konusudur. Feminist teorinin, bilginin cinsiyetçi özelliğinden (bilginin sadece erkeklerin deneyim ve bilgisine dayalı olarak üretilmesinden) başlayarak, objektivist, otoriter, hiyerarşik ve cinsiyet körü yapısına getirilen eleştiri ile bütünüyle farklı bir epistemolojik çerçeveye ihtiyaç olduğunun altı çizilmektedir.”²³

Hekman, eril akılla ilişkili feminist tartışmalarda başlıca üç konumlanmadan bahseder. Birincisi, rasyonaliteye ilişkin eril tanımlamaların kabul edilmesi ama bu tanımın kadınları da içine alacak şekilde genişleterek yeniden yapılması. İkincisi, aydınlanmadaki rasyonel / irrasyonel dikotomisinin, kadının ve erkeğin gerçek doğasına ilişkin geçerliliği olduğu için kabul edilmesi ama dikotominin kadın tarafının yeniden değerlendirilmesi. Üçüncüsü ise modern / aydınlanmacı düşüncenin epistemolojisinin terk edilmesi.²⁴ Üçüncü konum, akademinin içindeyken ve henüz doktora almaya çalışırken kolaylıkla cesaret edilebilecek gibi görünmüyor. Aynı zamanda bilgiyi birlikte üretmeye çalıştığımız alanın öznelinin de zihin inşalarının yeni bir epistemolojiye açık olması gerekiyor. Özneleri çoğunlukla erkek olan benim araştırmamda ortaklaşalık talebim kibarca reddedildi. Yanlarına gittiğim insanlar “hani daha yeterince bilgi toplayamadın mı?”²⁵ diyerek ya da “şimdiye kadar topladığımız bilgilerle ne yaptınız, önce onları görmek isterim”²⁶ diyerek görüşme talebimi ya geri çeviriyorlardı ya da kısa cevaplarla sıkılğan bir şekilde görüşmeleri kabul ediyorlardı. Sığınmacılarla görüşürken de, bilgiyi üretmesi gerekenin araştırmacı olduğu kabulüyle, nasıl ve ne tür cevaplara ihtiyacım olduğu soruluyordu. Süreç boyunca alanın özneliyle karşılıklı ilişki kurabilmek için anlayabilmek kadar anlatabilmek için çaba harcamam gerekti. Korkarım anlatabilmeyi başaramadım.

İçerlikli / dışarıklık

Alan araştırmamı, doğup büyüdüğüm ama üniversiteden sonra dönmeyi tercih etmediğim Gaziantep'te yapmanın birçok açıdan avantajlı olabileceğini düşünmüştüm. En başta hiç bilmediğim bir şehirde olmanın zorluklarını yaşamak zorunda olmayacaktım ve alandaki insanlarla ilişki kurmamı kolaylaştıracak bir ortaklaşalığımız olacaktı. Bağlamsallığı teoride kabul etmek pek zor olmasa da pratikte kavrayabilmek oldukça meşakkatli. Bildiğim, içinde büyüdüğüm bir şehirde araştırma yürütmek, avantaj sağlamak bir yana beni ikili bir konuma soktu. Hem içerlikli hem de dışarıklıkla ve buna hiç hazır değildim. Böylesi ikili konumlar için feminist alanyazınının önerdiği kavram, *içerideki dışarıklıklar*:

Bu kavram, “ikili ya da çoklu konumlanışlar nedeniyle bu akademisyenlerin, kendi gruplarına ilişkin, bir yabancı tarafından yaşantılanamayacak özgül iç bakışlar kazandıklarını ve sunduklarını ileri sürer. Ancak, ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet veya milliyet nedeniyle ortak ya da paylaşılan konumlar, her zaman ya da zorunlu olarak ortak kavrayışlara yol açmaz.”²⁷

Wolf'un sahada feminist çalışmalarla ilgili ikilemleri ortaya koyduğu çalışmasında içerlikli veya dışarlıklı olmaya dair yaptığı tespitleri okurken, karşılaşılacak ikilemlerin birçoğunu yaşadığımı fark ettim. İçerlikli olduğum için yerelle yaptığımız sohbetlerde meydan şerbeti hakkında uzun uzun konuşabiliyorduk ya da sığınmacıların, özellikle de iki seneden fazla bir süredir Gaziantep'te olanların şehre özgün olan (örneğin yuvalama yemeği, nohut dürümü, bakır işlemeciliği, Mütercim Asım Çarşısı, melengüç kahvesi) bazı şeylerle tanışıklığını sorarak kültürlerarası etkileşime dair çıkarımlarda bulunabiliyordum. Ancak, öte yandan kültürel kodlarını bildiğim bir şehir olduğu için toplumsal cinsiyet tanımlarının sınırlılıklarının dışına çıkmaktan korktum. Bu, endişe ya da çekinme değil net bir korkuydu; çünkü, dedikodu ağının nasıl işleyebileceğine dair deneyimlerim vardı. Örneğin Wolf, kimi feminist araştırmacıların, patriarkal olarak belirlenen giyim kodlarına direnmelerine rağmen, sonunda belirli koşullara rıza göstermek zorunda kaldıklarını anlatır.²⁸ Oysa ben, araştırmamın amacıyla hiç de ilgisi olmayan nedenlerle çalışmayı yarıda bırakmama neden olabilecek durumları çeşitli imalardan öngörüp (öngörülerimin doğru olması şart değil), gereklilikleri yerine getiriyordum.

“Kimileri, ırkı ne olursa olsun, yerel toplumsal cinsiyet normlarına uymaları için kadın araştırmacıların erkeklerden daha fazla bastırıldığını, bunun da patriarkal durumlarda çalışan feminist araştırmacılar için zorluklar ve ikilemler yarattığını düşünürler. Yabancı ‘ötekilik’leri yüzünden toplumsal cinsiyet sınırlarını çiğnemedi, daha ehil ve daha esnek olabilmelerine rağmen, yabancı kadınlar da cinsiyet rolü davranışına uymaları yönünde erkeklerden daha fazla baskıyla karşılaşabiliyorlar ve daha fazla baskı hissedebiliyorlar”²⁹

Wolf, bazı feminist alan araştırmacılarının evli olmadıkları halde evliyim dediklerini belirtir.³⁰ Benim de alanda söylediğim tek yalan bu oldu. Alandaki ilk haftamda Afgan sığınmacılardan Müslüm bana bir tişört hediye etmek istediğinde bir anda paniğe kapıldım. Müslüm, Türkçe’yi ve İngilizce’yi anlıyor ama neredeyse hiç konuşmuyor. Kardeşleri ve babası gözlerinin önünde öldürüldüğü için annesiyle birlikte ülkesinden kaçmak zorunda kalmış. Yaşadığı bu travmatik olay nedeniyle sinir ilaçları kullanması gerekiyor. Müslüm’ün bana hediye etmek istediği tişörtü geri çevirirken, neden geri çevirdiğimi anlatmaya çalışırken çok zorlandım. Alandan ayrıldığımda ağlamaya başladım ve gidip kendime alyansa benzeyen gümüş bir yüzük satın aldım. Evliliği kendi hayatımda reddediyor olmama rağmen böyle bir yalana sığınmak oldukça ağırıma gitti ama saha çalışmamın daha çok başındaydım ve araştırmamı tamamlayabilmemin benim ne hissettiğimden daha önemli olduğunu zannediyordum. Yalan, sadece evli olduğumu söylememle bitmedi; ne kadar zamandır evli olduğum, nerede oturduğumuz, evimizin kira olup olmadığı, çocuk düşünüp düşünmediğimiz, kayınvalidemin bayramlarda bana hediyeler alıp almadığı, kız isteme töreninin nasıl yapıldığı soruluyordu. Aylarca bir arada olacağım insanlara söyleyeceğim yalanların tutarlı olması önemliydi ve zaman zaman bu yalanlar aklıma karıştırıyordu. Evli olmadığımı bilen ailemin ve akrabalarımın yaşadığı şehirde araştırmamı yürüttüğüm için tesadüfi karşılaşmalardan da endişe duymaya başladım ve alan üzerindeki kontrolümü artırdım. Bu nedenle araştırmamın yoksunluklarından birinin tesadüflerin üretken yaratıcılığı olduğunu düşünüyorum.

Evli olduğuma inanmışlardı ama bir süre sonra kocasını bırakıp başka bir şehirde aylarca kalabilen tekinsiz kadın olmaya başladım. Kocamı bu kadar uzun süre yalnız bırakmamın hiç de doğru olmadığı söylenmeye, kendisinin niye hiç yanıma gelmediği sorulmaya başlandı. Özellikle dinî bayramlarda (hem ramazan hem de kurban bayramında alandaydım³¹) bir arada olmamız kınandı; belki de olmayan kocam bana pek de kıymet vermiyordu...

Alana gitmeden önce, mahalledeki hem yerel hem sığınmacı kadınlarla kolaylıkla iletişim kurabileceğimi düşünüyordum. “Reinharz (1992) sadece kadınların diğer kadınları bütünüyle anlayabileceğini belirtir ve ‘içeriden bakış, içeriden bilgi’nin önemine dikkat çeker.”³² Ancak, Wolf’un da belirttiği gibi “bu içerdenlik epistemolojisi ve bir ölçüde özcü bakış, fark sorunlarını ihmal eder.”³³ Alandaki yerel kadınlarla aramdaki sınıfsal, sığınmacı kadınlarla da hem sınıfsal hem de etnik farklılığım birlikte geçirdiğimiz zamanları benim açımdan da onların açısından da sıkıntılı bir hâle soktu.

“Araştırmacı ve görüşülen kişi arasında var olan ön yargıların, kalıplaşmış düşüncelerin yarattığı bir atmosfer oluşmaktadır. Kadınların kendilerini marjinal, güvensiz hissettikleri,

yoksulluk çektikleri, işsiz oldukları, işten atıldıkları, daha az eğitilmiş oldukları, kendilerini daha güçsüz hissettikleri durumlarda bazı görüş, düşünce, tutum, değer ve inanışlarını gizleyebildikleri bilinmektedir.”³⁴

Erkeklerle de aramda sınıfsal ve etnik farklılık vardı ama belki de cinsiyet farklılığının apaçık ortada olması diğer farklılıkların görünürlüğünü azalttı. Sonuç olarak, ironik bir şekilde, kadınlarla ilişki kurabilmek için erkeklerden referans olmalarını istedim. Benim olduğumu söylediğim kişi olmayabileceğim düşüncesi, kadınları erkeklerden daha çok korkutuyordu sanırım. Bu nedenle olsa gerek, çoğunlukla saygı duydukları bir erkeğin referansı olmadan benimle konuşmaya pek istekli olmuyorlardı.

“[B]ir kadın kaynak kişiye yöneltilen herhangi bir soru karşısında ‘beyime sor o daha iyi bilir’ türünden bir yanıt, içselleştirilmiş cinsiyetçi tavrın bir diğer tezahürüdür; aynı zamanda toplumsal bilginin erkeğin denetimi altında olduğunu ima eder.”³⁵

Hiyerarşi

“Ankara’dan geldim”; sarf ettiğim bu cümle bütün araştırma sürecini belirledi. BMMYK’nin merkezinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Ankara’da olması nedeniyle, hem sığınmacılar hem de yerel için Ankara, eril erki temsil ediyordu. Kümbetoğlu çalışmasında, feminist araştırmacıların kendini ve araştırdığı bireyleri hiyerarşik bir sıralama içinde değil, sürecin eşit katılımcıları olarak gördüğünü belirtir”³⁶; ancak, bu eşitler arası bir ilişki kurmaya yeterli olamadığı gibi mesafeyi araştırmacının bakış açısının belirleyebileceğini iddia etmek, araştırmacıya (yıkıma çalıştığı) iktidarını teorik anlamda da teslim eder.

Bütün alan araştırması süreci boyunca Ankara’dan gelmiş olmam nedeniyle bana atfedilen iktidarı yıkıma çalışmış olsam da bunu başaramadım. Birlikte yemek yaptık yedik, çocuklarının okullarına gittim, bayram ziyaretleri yaptık, hatıra fotoğrafları çektirdik, gerçekleştirmeye fırsat olmadıysa da piknik ve gezi planları yaptık, Ankara’ya geldiklerinde beni muhakkak aramalarını, kendilerini evimde misafir etmek isteyeceğimi, gelirlerse okulda da kendilerini ağırlayabileceğimi söyledim. Varolan koşullarımla ilgili son derece açık davrandım ama benden beklemedikleri bir yokluğu ispatlamamı. Alan araştırmamın son haftasında İran’dan gelmiş olan sığınmacılardan Emin’le yaptığımız görüşmenin sonunda topladığım bilgileri BMMYK’ya mı yoksa Emniyet’e mi vereceğimi sordu. Bu soru daha önce de defalarca soruldu bana, hep aynı girizgâhla: “arkadaşın olarak soruyorum, lütfen doğru cevap ver.”³⁷ Kuramaya çalıştığım eşitler arası ilişkiyi sadece bu soru bağlamında kabul ettiler ama ben cevap verdikten hemen sonra arkadaşlığımız bitiyordu. Emin, oldukça net bir şekilde bana inandığımı, kendisinin benim bütün sorularına samimiyetle cevap verdiğini ama onun bana yönelttiği tek soruya benim dürüstlikle cevaplamadığımı söyledi. Çaresiz ve başarısız hissettim kendimi. Emin’i doğruyu söylediğime inandırmak gibi bir yükümlülüğümün olup olmadığını düşündüm. “Belki zaman içinde sizinle görüşmeye devam ederiz ve siz de dürüst olduğumu anlarsınız” dediğimde de Emin çok net bir şekilde benimle görüşmeye devam etmeyeceğini; ayrıca görüşsek bile fikrinin değişmeyeceğini söyledi. Artık kızgınlık hissetmeye başladım ve “inanıp inanmamak elbette size kalmış ama dürüst olmadığımı söyleyemezsiniz” dedim. El sıkışıp ayrıldık ama bütün alan araştırmamın büyük bir başarısızlıktan ibaret olduğunu düşünüyordum artık.

Wolf, iktidarı birbiriyle ilişkili üç boyutta ele alır ve eğer sığınmacılar gibi marjinalleştirilmiş bir grupla çalışılıyorsa iktidar farkının ilk boyutunun değiştirilemeyeceğini belirtir. Bu üç boyutu şu şekilde sıralar:

Araştırmacının ve araştırılanın konumlanışlarından kaynaklanan iktidar farkları (ırk, sınıf, milliyet, hayatta sahip olunan imkânlar, kırsal-kentsel kökenlilik gibi)
Araştırma süreci boyunca uygulanan iktidar; araştırma ilişkisinin tanımlanması, eşitsiz alışveriş ve sömürü gibi

Saha çalışmasından sonraki süreçte uygulanan iktidar – yazma ve temsil etme.³⁸

Sığınmacıların, BMMYK'nın ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin iktidarı karşısında kendilerini bir kez daha marjinalleştirilmiş hissetmeleri kurmaya çalıştığım güven ve karşılıklılık ilişkisinin önündeki en büyük engeldi. Bu engeli aşabilmek ya da en azından üzerinden atlanabilir hale getirebilmek için sığınmacılara hiçbir zaman gerçek isimlerini (bazı sığınmacılar bu ülkede de güvende olmadıklarını düşündükleri için başka isimler kullanıyorlardı) veya ülkelerinden kaçma hikâyelerini sormadım. Anlatmak istediklerinde de isterlerse kendilerini dinleyebileceğimi ama merak ettiğim bu olmadığını söyledim. Güven duymakta zorluk çekmeleri konusunda kesinlikle onlara hak veriyordum. Ama hesaba katmadığım şey, eşitler arası bir ilişki kurma çabamın sürekli reddedilmesinin ve güvenilmediğim hatta rahatsızlık yarattığım bir yerde uzun zamanlar geçirmenin beni nasıl etkileyeceğiydi. Benim kendime herhangi bir iktidar³⁹ atfetmememin eşitler arası ilişkiler kurmama yetebileceğini düşünerek araştırma üzerindeki iktidarımı yeniden ürettiğimi fark ettim.

Derinlemesine görüşmeler

“Araştırmaların kalitesi ve etkisi, derinlemesine görüşme tekniğinin kullanımına büyük ölçüde bağlı olabilmektedir. ... önemli bir veri oluşturma aracıdır. Araştırmacının alanda kavramlaştırma, ilişki kurma, yorumlama ve nihayetinde bir araştırma raporu yazabilmesi için oluşturulan verilerin güvenilirliği ve geçerliliği, yine bu araca bağlıdır.”⁴⁰

Derinlemesine görüşme tekniği, kişilerin içinde buldukları bağlamı nasıl algıladıklarını ve bunu nasıl ifade ettiklerini anlamayabilmek için en uygun tekniklerden biri. Ancak; kendi araştırmamda bu tekniğin dezavantajları, benim ağırlıklı olarak informal görüşme tekniğini tercih etmeme yol açtı.

“Corbin (2003), birçok araştırmacının, araştırılan topluluğun duyarlı, hassas olduğu konularda yapılan görüşmelerde, kişilerin strese girmelerine neden olan bir süreç yaşandığını belirttiklerini vurgulamaktadır. Özellikle (kadınlar söz konusu olduğunda) kayıplar, başarısızlıklar, yoksunluklar, çeşitli bağımlılıklara ilişkin görüşmelerde, yeniden hatırlamaların kişileri duygusal olarak gerginleştirdiğini, acı çektiklerini, üzgün ve/veya kızgın olabildiklerini ve kimi zaman ağladıklarını ifade etmektedir. Böylece görüşme sürecinin onları bir kez daha kurbanlaştırdığını iddia etmektedir.”⁴¹

Sığınmacıların Türkiye’de belirsiz ve geçici bir süre kalacakları bilgisine sahip oldukları için bu ülkedeki yaşam koşulları üzerine pek de düşünmediklerini fark ettim. Benzer bir şekilde, yerel de geçici kalışları nedeniyle sığınmacıların (ki bir çoğu bu geçici kalışların sığınmacıların tercihi olduğunu düşünüyordu) üzerinde durulmayacak, sorun çıkarmadıkları sürece görmezden gelinecek homojen bir topluluk olarak değerlendiriyordu. Bu nedenle hem informal hem de derinlemesine görüşmelerde kişileri sığınmacılık deneyimine ilişkin düşündürmek kolay olmuyordu.

“Kişiler bir konudaki anlatılarını daima başka birçok konuda olup bitenlerle birlikte hatırlayıp aktarmaktadırlar. Araştırmacının bu karmaşık sosyal gerçekliği nasıl kavramlaştıracağı ve görüşülen kişinin dünyasını nasıl resmedeceği onun teorik yönelimi ile doğrudan ilişkilidir.”⁴² Sığınmacılarla derinlemesine görüşme yapmamın yarattığı en büyük gerginlik, görüşme bağlamının bazı açılardan BMMYK’da, sığınma talepleriyle ilgili yaptıkları görüşmelere benzemesiydi. Ankara’dan gelmiş, Türkiye’li, BMMYK’dan olduğundan şüphelenilen biriyle ve ses kaydı alınarak yapılan görüşmeler ister istemez sığınmacılar üzerinde baskı yaratıyordu. “[G]örüşmelerde bağlam, güç ilişkileri, toplumsal cinsiyet ögesi gibi birçok boyutu ayrıntılı biçimde tartışmak gerekmektedir.”⁴³ Reddetmeye de cesaret edemedikleri bu görüşmelerde ağızlarından çıkan her kelimeye dikkat ediyorlardı; üstelik görüşmeler Türkçe yapılıyordu, yani sığınmacılar anadillerinde değil, pek de hâkim olmadıkları ikinci dillerinde sohbet katılıyordu.

Yerelle yaptığım derinlemesine görüşmelerde ise hiç tahmin edemediğim bir durumla karşılaştım. “Katılımcının araştırmacıyı bir uzman olarak algıladığı durumlarda ise yanlış, eksik, yetersiz bilgi verme korkusu ile görüşlerini sınırlaması, herhangi bir fikri açıklamaktan çekinmesi söz konusu olabilmektedir.”⁴⁴ Görüşmeyi, konuya dair pek bir bilgisi olmadığı için reddedenler oldu. Zaten aylardır yanlarındaydım, ortaya

sorularımı ve ses kayıt cihazını çıkarmadan da sohbet ediyorduk. Şimdi bir de böylesi bir görüşme talebiyle geldiğim için kendilerini sınava tabi tutuluyormuş gibi hissedenler oldu. Bu nedenle görüşmeye başlamadan önce Ömer ve Oğuz Bey sorularımı görmek istediler.

Derinlemesine görüşme yaptığım kişilere sorduğum soruları, alanda kaldığım süre boyunca farklı farklı zaman ve bağlamlarda daha önce de zaten sormuştum. Ama görüşmeler sırasında aynı sorulara çok daha kısa cevaplar verildiğini veya kişilerin görüşmeden sıkıldıklarını gözlemladım. En sonunda bir karar vermem gerekti; ya derinlemesine görüşmelere devam ederek alandaki iktidarımı daha da görünür kılacaktım ya da informal görüşmelere devam edecektim. Derinlemesine görüşmelerin, benim BMMYK'dan ya da Emniyet'ten olduğuma dair şüpheleri arttırdığını görünce, benim araştırmam için pek de doğru bir teknik olmadığına karar vererek informal görüşmelere devam ettim. Ancak; derinlemesine görüşme tekniğinin, özellikle feminist metodolojide yüceltiliyor olması nedeniyle bu kararı vermek hiç de kolay olmadı.

Son Olarak

Öncelike yazımın başındaki şerhlerimi yeniden hatırlatmak isterim. Bir kadın çalışması olmayan araştırmamı, feminist bir kadın akademisyen olmam ve pozitivizme en güçlü karşı çıkışlardan birini yapabilmesi bağlamında feminist yöntemle tartışmaya çalıştım. Alan deneyimimi bu bağlamda tartışmayı tercih etmemin nedeni, eşitler arası ilişkiler kurarak, katılımlı gözlem, informal görüşme ve derinlemesine görüşme tekniklerini kullanarak 5 ay boyunca yürütmeye çalıştığım araştırmamda hem marjinal gruplarla çalışmanın hem de doğup büyüdüğüm Gaziantep'te bir kadın olarak araştırma yürütmenin ikilemlerini yaşamış olmamdı.

Hâlâ devam eden araştırmam boyunca farklı araştırmacıların alan deneyimlerine ilişkin çalışmalarını okuyarak bir nevi dertleşmeye çalıştım. Okuduğum çalışmalarda alanda yaşanan ikilemlerden, zorluklardan ve endişelerden ziyade bilimin hâkim epistemolojisinin, pozitivizmin mesafeli, hiyerarşik, cinsiyet körü yaklaşımının eleştirileri vardı. Ben de teoride böyle düşünüyordum ama pratikte kendimi yetersiz hissediyordum. Bilgiyi, pozitivizmin yaptığı gibi, araştırılanlara sorular yönelterek değil de araştırılanla birlikte ve araştırılana dair soruları çoğaltarak üretmek gerekiyor. Ancak, bilginin alanın özneleriyle birlikte üretilmesini savunan feminist yöntemin, araştırmacıya dair de sorularını çoğaltması gerektiğini düşünüyorum. Bilgiyi birlikte üretirken ortaya çıkan etkileşim, ilişkisellik, karşılıklılık sürecin bütün öznelerini etkiliyor.

“Bir insan ya da bir grup insan, başkalarının hayatına giriyor, bu hayatın kaydını tutuyor, hiç tanımadığı insanlara dair veriler topluyor. Bu süreçte, hayatlarına girilen, kayıtları tutulan, hakkında veriler toplanan insanlara ne oluyor? Onlarla nasıl ilişki kuruluyor? Onlar bu sürece nasıl katılıyor? Araştıranla araştırılan arasında nasıl bir ilişki gelişiyor? Araştırmadan iki taraf da nasıl etkileniyor?”⁴⁵

Ve, bilgiyi birlikte ürettiğimiz insanlara, daha sonra ne oluyor?..

¹ Wolf, Diane L. “Saha Çalışmasında Feminist İkişimler,” *Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından* ed. Dilek Hattatoğlu ve Gökçen Ertuğrul (İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2009), 372

² Belkıs Kümbetoğlu. “Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar,” *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar* ed. Serpil Sancar (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011), 475 – 476.

³ BMMYK’dan aktaran, Buz, Sema. *Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul: Mültecilik*. (Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, 2004), 117.

⁴ Michael Billig. *Banal Milliyetçilik*. Çev. Cem Şişkolar. (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2002).

⁵ Liz Stanley. “Feminist Praxis and the Academic Mode of Production: an editorial introduction,” *Feminist Praxis: Research, Theory and Epistemology in Feminist Sociology* ed. Liz Stanley (Londra: Routledge, 1990), 14.

⁶ Alana karar verirken, araştırmamın süresi, hangi tekniklerden yararlanmanın daha doğru olacağı, hangi ülkeden gelmiş olan sığınmacılarla çalışacağım, çalışmayı hangi şehirde ya da şehirlerde yürüteceğim, bir ekip çalışması mı olacağı, çalışmanın projelendirilip projelendirilmeyeceği, eğer projelendirilirse kaynağın nereden bulunacağı ve bu kaynağın çalışmayı kontrol ya da manipüle etme olasılığının ne olduğu sorularının her birine çeşitli görüşmeler yaparak karar vermeye çalıştım. Her bir soruya verdiğim cevap ve bu cevapların birbirleriyle etkileşimi sonucunda elimde beş altı farklı yarı yapılandırılmış alan araştırması planı vardı.

⁷ Gökçe B. Tüzel. “Feminist Bir Doktora Tezi Yazmak” *Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından* ed. Dilek Hattatoğlu ve Gökçen Ertuğrul (İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2009), 539.

⁸ Bkz. <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1022818&Date=09.10.2010&CategoryID=97>

⁹ Belkıs Kümbetoğlu. “Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar”, 483.

¹⁰ Diane L. Wolf. “Saha Çalışmasında Feminist İkişimler,” (İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2009), 376 - 377.

¹¹ Gökçe B. Tüzel. “Feminist Bir Doktora Tezi Yazmak” *Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından* ed. Dilek Hattatoğlu ve Gökçen Ertuğrul (İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2009), 529.

¹² Araştırmayı birlikte yürüteceğim özneler yerel ve sığınmacılardı. Özellikle sığınmacıların dezavantajlı bir kültürel grup olmalarından dolayı katılımlı gözlem, informal görüşmeler ve derinlemesine görüşmeleri gerçekleştirilemem için öncelikle güven problemini mümkün olduğunca aşmam gerekiyordu. Bu nedenle, her bir şehirde yaklaşık beş altı ay kalmayı planladım. Ancak, birden fazla şehirde araştırma yapmak demek ya bu süreyi şehir sayısıyla çarpamak demek olacaktı –ki doktora tezinin zamansal sınırlılığı bunu imkansız kıldı- ya da seçtiğim nitel yöntem teknikleriyle vâkıf olmayı amaçladığım derinlikten vazgeçmem gerekecekti.

¹³ Daphne Patai’den aktaran Wolf, Diane L. “Saha Çalışmasında Feminist İkişimler”.

¹⁴ Araştırma sorularım:

-Yerelin vatandaşlık bağlamında kurduğu kimlik algısı ile sığınmacıyı ve sığınmacılığı nasıl algıladığı arasında bir ilişki kurulabilir mi?

-Sığınmacılık deneyiminin yerelin ve sığınmacının gündelik hayat pratikleri içerisindeki belirleyiciliği ve görünürlüğü nedir?

-Sığınmacı ve yerelin gündelik hayattaki etkileşiminde sosyal ilişki ağları nasıl işler ve işlevleri nelerdir?

-Bir alt kültürel grup olarak sığınmacıların, ev sahibi kültürel grupla iletişimlerinde, kendi gruplarındaki bağımlılık ve dayanışmanın, gündelik hayattaki karşılaşmalarında ilk yönelimlerdeki rolü nedir?

-Göç kabul eden ülkenin kültürü, sığınmacının orijin kültürü ve sığınmacı kültürü arasında, gündelik hayattaki iletişimlerinin sınırlılığı ile kültürlerarası uyum arasında bir ilişki kurulabilir mi?

-Sığınmacı ve yerel kültürlerarasındaki iletişimde belirsizlik ve kaygının kaynakları nelerdir?

¹⁵ Susan J Hekman. *Gender and Knowledge. Elements of a Postmodern Feminism*. (Cambridge: Polity Press, 1990), 33.

¹⁶ <http://www.unhcr.org.tr/?page=29>

¹⁷ Anne Cranny-Francis, Wendy Waring, Pam Stavropoulos, ve Joan Kirkby. *Gender Studies Terms and Debates*. (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2003), 36.

¹⁸ Belkıs Kümbetoğlu. "Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar", 484.

¹⁹ Lorraine Code. *What Can She Know? Feminist Theory and the Construction of Knowledge*. (London: Cornell University Press, 1991), 1,2.

²⁰ Alanda geçirdiğim zaman arttıkça bu bileşenler de çoğaldı. Ama özellikle alanda geçirdiğim ilk bir ayda S'nin bileşenleri belirttiğim gibiydi.

²¹ Bunun iki nedeni olduğunu düşünüyorum. Öncelikle, Ankara'dan geldiğini ve 5-6 ay boyunca doktora tezi için araştırma yapmaya geldiğini söyleyen bir kadına ne kadar güvenebileceklere ilişkin kuşku vardı. Haksız bir kuşku değildi; çünkü, alandaki kişiler için alışılmadık bir durumdu. İkinci nedenin de mahallenin kendi yapısına ilişkin olduğunu düşünüyorum. Mahallenin genelinde kayıt ve zaman zaman yasa dışı bir kazanç da söz konusuydu. Fuhuş amaçlı çalışan otellerin de bulunduğu mahallede kadın olduğum için bir yandan ötekileştirilirken bir yandan da koruma altına alınmışım. Hem tanıdıklarını benden koruyorlardı hem de beni tanıdıklarından sakınıyorlardı.

²² Birkalan-Gedik'ten aktaran; Belkıs Kümbetoğlu. "Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar", 479.

²³ Ackerly ve True'dan aktaran; Belkıs Kümbetoğlu. "Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar", 479.

²⁴ Susan J Hekman. *Gender and Knowledge. Elements of a Postmodern Feminism*. (Cambridge: Polity Press, 1990), 39.

²⁵ Pasajda mağazası olan, yaklaşık yirmi yirmi beş senedir mahallede çalışan ve yanında sığınmacıları da çalıştıran Ökkeş Bey, varlığımdan duyduğu rahatsızlığı ve kendince çok basit olan bir durumu araştırmak için niye bu kadar zaman mahalleye gidip geldiğimi anlayamadığımı bu şekilde ifade etmişti.

²⁶ Pasajda mağazası bulunan ve Afgan sığınmacılardan Erdem Bey vasıtasıyla tanıştığım, uzunca bir süre selamlaşip ayaküstü sohbet ettiğim alanın yerel öznelerinden Tezcan Bey görüşme talebimi bu şekilde reddetmişti.

²⁷ Tedlock, Bolles, Williams ve Kumar'dan aktaran; Wolf, Diane L. "Saha Çalışmasında Feminist İkilemler", 391.

²⁸ Wolf, Diane L. "Saha Çalışmasında Feminist İkilemler", 384.

²⁹ Wolf, Diane L. "Saha Çalışmasında Feminist İkilemler", 383.

³⁰ Wolf, Diane L. "Saha Çalışmasında Feminist İkilemler", 387.

³¹ Hem sığınmacıların bayram ritüellerini görmek hem de rutinin dışına çıkan bayramlarda yerelle sığınmacılar arasındaki iletişimi anlayabilmek için bayramlarda özellikle alanda olmaya çalışıyordum.

³² Belkıs Kümbetoğlu. "Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar", 483.

³³ Wolf, Diane L. "Saha Çalışmasında Feminist İkilemler", 390.

³⁴ Belkıs Kümbetoğlu. "Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar", 486.

³⁵ Altuntek, N. Serpil. 'Yerli'nin Bakışı Etnografya: Kuram ve Yöntem. (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2009), 153.

³⁶ Belkıs Kümbetoğlu. "Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar", 477.

³⁷ Bu soruyu bana sığınmacılar soruyordu. BMMYK'da yaptıkları görüşmelerde ağızlarından çıkan her kelime haklarında verilecek kararı etkilediği için benimle konuşurken de tedirgin oluyorlardı. Eğer BMMYK'dan ya da Emniyet'ten değilsem ne derdim vardı da aylarca oralarda duruyordum. Doktora tezim için bu araştırmayı yürüttüğümü anlattığımda ise hikâyem onlar için inandırıcılıktan daha da uzaklaşıyordu.

³⁸ Wolf, Diane L. "Saha Çalışmasında Feminist İkilemler", 374-375.

³⁹ Araştırmayı başlatma ve bitirme iktidarının her zaman şu ya da bu şekilde araştırmacıya ait olduğunu savunuyorum. Bu nedenle, alanda bütünüyle eşitler arası bir ilişkinin kurulamayacağını ancak bu iktidarın görmezden gelinecek seviyeye indirilebileceğini düşünüyorum.

⁴⁰ Belkıs Kümbetoğlu. "Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar"

- ⁴¹ Belkıs Kümbetoğlu. “Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar”, 484.
- ⁴² Belkıs Kümbetoğlu. “Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar”, 485.
- ⁴³ Belkıs Kümbetoğlu. “Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar”, 484.
- ⁴⁴ Belkıs Kümbetoğlu. “Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar”, 487.
- ⁴⁵ Pınar Selek. “Kenardakilerle Çalışmak Mı?” *Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından* ed. Dilek Hattatoğlu ve Gökçen Ertuğrul (İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2009), 115.

KAYNAKÇA

- Altuntek, N. Serpil. ‘Yerli’nin Bakışı Etnografya: Kuram ve Yöntem. (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2009).
- Billig, Michael. Banal Milliyetçilik. Çev. Cem Şişkolar. (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2002).
- Buz, Sema. Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul: Mültecilik. (Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, 2004).
- Code, Lorraine. *What Can She Know? Feminist Theory and the Construction of Knowledge*. (London: Cornell University Press, 1991).
- Cranny-Francis, Anne ve Waring, Wendy ve Stavropoulos, Pam ve Kirkby Joan. *Gender Studies Terms and Debates*. (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2003).
- Hattatoğlu, Dilek ve Ertuğrul, Gökçen. (ed.). *Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından*. (İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2009).
- Hekman, Susan J. *Gender and Knowledge. Elements of a Postmodern Feminism*. (Cambridge: Polity Press, 1990).
- Kümbetoğlu, Belkıs. “Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar,” *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar* ed. Serpil Sancar (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011), 475 – 503.
- Roberts, Helen (ed.). *Doing Feminist Research*. (London: Routledge, 1990).
- Sancar, Serpil. (ed.). *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar*. (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011).
- Selek, Pınar. “Kenardakilerle Çalışmak Mı?” *Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından* ed. Dilek Hattatoğlu ve Gökçen Ertuğrul (İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2009), 115 - 125.
- Stanley, Liz. (ed.). *Feminist Praxis: Research, Theory and Epistemology in Feminist Sociology*. (Londra: Routledge, 1990).
- Stanley, Liz. “Feminist Praxis and the Academic Mode of Production: an editorial introduction,” *Feminist Praxis: Research, Theory and Epistemology in Feminist Sociology* ed. Liz Stanley (Londra: Routledge, 1990).
- Tüzel, B. Gökçe. “Feminist Bir Doktora Tezi Yazmak” *Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından* ed. Dilek Hattatoğlu ve Gökçen Ertuğrul (İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2009), 527-551.

Wolf, Diane L. “Saha Çalışmasında Feminist İnkilemler,” *Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından* ed. Dilek Hattatoğlu ve Gökçen Ertuğrul (İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2009), 372 – 442.

<http://www.unhcr.org.tr/?page=29> (01.05.2012, saat 22:24).